

GEVANGENIS MUSEUM VEENHUIZEN

de geschiedenis van

'HET KORPS GESTICHTSWACHT'

Het Korps Gestichtswacht.

opgericht 1 juli 1902 opgeheven 1 februari 1904

INLEIDING.

Van 1850 tot 1860 werd de bewaking van de gevangenen in land-
lopers, die vanaf 1859 gedwongen naar Veenhuizen werden gestuurd,
gedaan door daarvoor aangeworven collega verpleegden.
Aangezien het aantal gevangenen toen zeer groot was, werd het
aantal volwachters verminderd. Deze werden in verband met hun militaire
"geest" "KORPS GESTICHTSWACHT"
In 1875 werd de volwachtersafdeling van het Rijksveldwachter
naar Veenhuizen, welke met het politiekorps werd belast. Een
aantal van deze Rijksveldwachters werden in z.g.n. limitatorlagen
aan de grens van Veenhuizen gehuisvest. Naast de volwachters en
de Rijksveldwachters was er een detachement militairen belast met
het toezicht op de gevangenen. Dit militaire detachement werd
in 1902 opgeheven en vervangen door een brigade bereden
garechasseurs, welke in 1912 werd opgeheven, waarna alleen de
Rijksveldwachters overbleef.

Samengesteld door de werkgroep Korps Gestichtswacht t.b.v. het
Museum Veenhuizen.

De Rijksveldwachters werden in 1912 naar Veenhuizen 111 en
kwam er voor enige tijd een detachement Cavalierie te Veenhuizen
111 het later "Bergvoet", waar de Rijksveldwachters werden ondergebracht.
De Rijksveldwachters werden in 1918 voor een gedeelte en in 1919 voor
de rest naar elders verplaatst en vervangen door "Gestichtsveld-
wachters".
In verband met het grote aantal gevangenen dat in 1919 en
opvolgende jaren te Veenhuizen werd opgesloten, werd het
Korps voor militairen opgericht. Deze militairen werden met het
toezicht op de gevangenen belast. Het Korps werd in 1929
opgeheven.
De bereden, waarin deze militairen waren ingedeeld, werden
een deel afgebroken en de rest werd bestemd voor een later
werkplaats en later werd daarvoor een "Bergvoet" lid

W. Timmer,	voorzitter
M. v.d. Liefvoort,	secretaris
K. Bossen,	lid
M. v.d. Spoel,	lid
W. Wieling,	lid

met sportkroniek en namenlijsten.

De Rijksveldwachters werden in 1929 teruggebracht van
11 naar 14 man, welke vanaf die tijd samen in Algemene Dienst
werden gesteld en belast werden met portier's- en controle
dienst.

Na de oprichting van de Gestichtsveldwachters werd de bewaking van de
gevangenen, gebouwen en tuinen opgedragen aan de
Koninklijke Marechaussee.

Het Korps Gestichtswacht.

opgericht 1 juli 1942 opgeheven 1 februari 1984

I N L E I D I N G:

Van 1859 tot 1865 werd de bewaking van de bedelaars en landlopers, die vanaf 1859 gedwongen naar Veenhuizen werden gezonden, gedaan door daarvoor aangewezen collega verpleegden. Aangezien deze konstruktie niet voldeed, werd in 1865 een aantal veldwachters aangesteld. Deze werden in verband met hun uniform "geelbiezen" genoemd.

In 1875 werd de veldwacht opgeheven en kwam de Rijksveldwacht naar Veenhuizen, welke met het politie-toezicht werd belast. Een aantal van deze Rijksveldwachters werden in z.g.n. limietwoningen aan de grens van Veenhuizen gehuisvest. Naast de veldwachters en de Rijksveldwachters was er een detachement militairen belast met het toezicht op de gedetineerden. Dit militaire detachement werd in 1902 opgeheven en vervangen door een brigade bereden marechaussee, welke in 1912 werd opgeheven, waarna alleen de Rijksveldwacht overbleef.

In 1914 kwamen de Belgische vluchtelingen naar Veenhuizen III en kwam er voor enige tijd een detachement Cavalerie te Veenhuizen III het latere "Bergveen", waar de Belgen waren ondergebracht. De Rijksveldwacht werd in 1918 voor een gedeelte en in 1919 voor de rest naar elders verplaatst en vervangen door "Gestichtsveldwachters".

In verband met het grote aantal gedetineerden dat in 1919 en volgende jaren te Veenhuizen verbleef werd er in dat jaar een kamp voor militairen opgericht. Deze militairen waren met het toezicht op de gedetineerden belast. In 1922 werd dit detachement opgeheven.

De barakken, waarin deze militairen waren gelegerd, werden voor een deel afgebroken en de rest werd bestemd voor een betonwerkplaats en doet thans dienst als "Museum Veenhuizen".

Het aantal Gestichtsveldwachters werd in 1929 teruggebracht van 34 naar 14 man, welke vanaf die tijd Beambte in Algemene Dienst werden genoemd en belast werden met portier's- en controle diensten.

Na de opheffing van de Gestichtsveldwacht werd de bewaking van de gedetineerden, gebouwen en terreinen opgedragen aan de Koninklijke Marechaussee.

Het ontstaan.

Wegens de regelmatige overvallen op distributie-kantoren en de bevolkingsregisters van de gemeenten door de z.g.n. ondergrondse strijders werd in 1942 door de bezettende macht bepaald dat de Marechaussee belast werd met de bewaking van deze kantoren en registers. Deze overvallen op de distributie-kantoren vonden plaats omdat er zeer velen waren ondergedoken teneinde gedwongen tewerkstelling in Duitsland te ontlopen of omdat ze één of andere illegale handeling tegen de Duitsers hadden gepleegd en daarvoor werden gezocht.

Men probeerde de bevolkingsregisters te overvallen en de registers te vernietigen, zodat de bezetter niet kon nagaan welke personen in deze gemeente woonachtig waren. Al deze ondergedokenen moesten leven en daarvoor waren distributie-bonnen nodig, want zonder levensmiddelenbonnen geen eten. Alle artikelen waren n.l. gedistribueerd.

Voor deze bewaking had de Marechaussee nogal wat personeel nodig en daarom werd bepaald, dat de Hoofddirecteur te Veenhuizen zelf voor een bewakingskorps moest zorgen omdat de Marechaussee werd teruggetrokken.

Dit had tot resultaat, dat op 1 juli 1942 het Korps Gestichtswacht werd opgericht, welke in fasen de Marechaussee moest vervangen. Van zowel de opdracht aan de Marechaussee om de taak over te dragen aan het Korps Gestichtswacht als de opdracht tot oprichting van het Korps Gestichtswacht is geen schriftelijke opdracht gemaakt. Alles is mondeling en telefonisch geregeld teneinde de bezetters zo min mogelijk houvast te geven.

Tot Commandant werd benoemd de Opperwachtmeester der Marechaussee H. Walters, welke overging naar het Gevangeniswezen en de taak kreeg het Korps uit te bouwen.

Het wel en wee van het Korps.

Zoals bekend, werd het korps in de bezettingstijd opgericht. Een tijd, waarin met de grootst mogelijke voorzichtigheid moest worden gemanoeuvreerd om geen problemen te krijgen met de bezettende macht, Dit is ook de reden, waarom er geen brieven of circulaires zijn geschreven over de oprichting.

Wel is bekend, dat de Duitsers welke toen met de leiding van het Gevangeniswezen waren belast het de hogere ambtenaren niet moeilijk maakten om vrijstelling van krijgsgevangenschap en arbeidsinzet te verkrijgen voor het personeel.

Bij het éénjarig bestaan van het Korps in juli 1943 werd door de toenmalige Secretaris Generaal de heer Schriecke een bezoek gebracht aan het Korps. Bij deze gelegenheid was het gehele Korps, plusminus 120 man aangetreden.

De gestichtswachter Hendrik Bethlehem is op 26 februari 1944 door de Sicherheitsdienst gearresteerd. Over Bethlehem is nimmer bericht ontvangen bij het Korps wat of er verder met hem is gebeurd en om welke redenen hij is gearresteerd.

Op 15 december 1944 is de gestichtswachter Pieter Warntje Tuin door een Agent van Politie uit Assen gearresteerd en overgebracht naar de Sicherheitsdienst te Assen.

Op 16 december 1944 zijn de volgende gestichtswachters door de Sicherheitsdienst en Landwacht, nadat er een hoeveelheid gedropte wapens en munitie en een parachute waren gevonden, gearresteerd:

Onno Dijkstra;
Krijn, Adriannes, Jan Bouman;
Jan, Johan de Groot;
Engelke Rops;
Marinus van Oeveren;
Marten Veldhuizen;
Johannes Theodorus van Diesen;
Klaas Rodenhuis;
Berend Okken.

Bovenstaande tien gestichtswachters zijn volgens een ooggetuige tussen vijf en tien februari 1945 in het kamp "Neuegamme" bij Hamburg terechtgesteld.

Na de bevrijding van het Zuiden van het land in september 1944 gaan verschillende gestichtswachters welke aldaar waren gedetacheerd of zij die niet van bewegingsvrijheid naar Veenhuizen terug konden keren, terug in militaire dienst. Terwijl na de bevrijding van het Noorden van het Land enkele onderge-

doken gestichtswachters zich terugmelden bij de dienst of in dienst traden bij de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. Dit was ook het geval met enkele nog dienstdoende gestichtswachters, deze werden tijdelijk te werkgesteld bij de N.B.S.

Na het overlijden van de majoor E. Riemersma op 29 november 1954 werd besloten een zogenaamd erefonds te vormen voor de nabestaanden van de overledenen. Bij het overlijden van een Korpslid werd door alle leden van het Korps f 5,-- gestort in dit fonds.

Op 28 april 1955 vond de herdenking van het 12 1/2 jarig bestaan van het Korps plaats doormiddel van een gezamenlijke maaltijd en een cabaretprogramma van "De Bromtol" te Groningen.

Bij schrijven nr. 560 f 361, d.d. 28 juni 1961 van het Ministerie van Justitie werd bepaald, dat er een Dienstcommissie werd ingesteld bij het Korps Gestichtswacht.

Op 26 september 1961 opening van het verbouwde kantoor in de voormalige Marechaussee kazerne en een receptie in verband met zijn 40 jarig ambtsjubileum van de commandant de heer H. Walters.

Op 6 september 1967 de herdenking van het 25 jarig bestaan van het Korps doormiddel van een ouderdag met vele genodigden. Beëdiging van 20 gestichtswachters in het bijzijn van de familieleden van de gestichtswachters en genodigden. Tevens werd herdacht dat de Commandant eveneens 25 jaar bij de Gewa diende hem werd een speciaal voor dit doel aangemaakte wandbord, door de firma Tichelaar te Makkum, aangeboden.

Door één der aanwezigen werd het volgende naar voren gebracht:

Het Jubileum.

Zes september waren we te gast bij een zilveren paar en
herdachten hoe zij voor 25 jaar,
Hun reis begonnen, zij aan zij,
Temidden van een zeer zwaar tij,
't Was oorlog toen, doch zij hadden elkaar gevonden
en werden zonder feest met elkaar in de echt verbonden.
Zij, de Gestichtswacht, werd als lichaam gecreëerd,
Hij, de Commandant, als hoofd daarop geïnstalleerd,
Daar gingen ze dan als bruid en bruidegom,
Hun woonoord werd Veenhuizen, daar viel geen bom,
Wel rees er verzet tegen de brute bezetter,
Die steeds brutaler werd met zijn wapengekletter.
Doch jong als ze waren de Gestichtswacht en haar Commandant,
Verzetten zij zich, niet openlijk, doch met verstand.
Deden de vijand afbreuk waar het kon,
Zagen dwars door het duister toch de zon.

In mei 1945 brak die dan ook door,
 De bevrijding was er, de Duitsers reden nu het verkeerde spoor.
 Maar elf Gestichtswachterszonen lieten het leven,
 Zij hadden alles voor hun vaderland gegeven.
 Wonden werden geslagen, wonden werden geheeld,
 Met gemengde gevoelens vierde men dankbaar feest.
 Blij als we waren verlost te zijn van het grote moegestreden
 beest.

Berooid en beroofd kon Holland aan zijn opbouw beginnen,
 Elk moest zich weer op zijn taak gaan bezinnen.
 Zo ook de toen nog jonge Commandant,
 Met een enorme energie zette hij tand voor tand weer in het
 radertje van het Gestichtswachtbataljon,
 Totdat hij er weer vol trots op bogen kon.
 Vijf dochters zijn uit dit Gestichtswachthuwelijk geboren en
 uitgevlogen,
 Naar Vught, Breda, Avereest, Doetinchem en Groningen zijn ze
 getogen.
 Een zilveren echtpaar kijkt dankbaar terug op haar werk en nog
 zijn ze beide vitaal en sterk.
 Daarom zeg ik namens alle jubilerende getrouwen,
 We willen het graag zo nog wat jaartjes houden,
 Tot heil van de Gestichtswacht en haar Commandant,
 Ten zegen voor Koningin en Vaderland.

In 1967 werd het zogenaamde Korpsinsigne ingevoerd, voor hen die
 12 1/2 of 25 jaar bij het Korps werkzaam waren.
 Deze insignes, welke geheel door de Korpsleden werden bekostigd,
 was voor 12 1/2 jaar in zilver en voor 25 jaar in goud.
 In dit jaar werd de Gewa voor het eerst in haar bestaan
 gekonfronteerd met een opstand van gedetineerden in de gevangenis
 en rijkswerkinrichting "Esserheem" te Veenhuizen, E.e.a. had het
 resultaat, dat in 1970 werd begonnen met de formatie en opleiding
 van enkele bijstandsgroepen.

Op 5 mei 1970 consignatie voor het gehele Korps i.v.m. de
 spanningen in de inrichtingen tengevolge van het niet geven van
 gratie aan de gedetineerden naar aanleiding dat het 25 jaar was
 geleden dat ons land werd bevrijd.

Op 1 augustus 1970 in diensttreding van de heer W. Brouwer als
 Commandant van het Korps Gestichtswacht. Door het overlijden van
 de Commandant de heer H. Walters op 29 april 1970 was het
 noodzakelijk dat de heer Brouwer eerder in diensttrad dan op 1
 oktober 1970, de datum waarop de heer Walters, na het behalen op
 26 september 1970 van de pensioengerechtigde leeftijd, met
 pensioen zou gaan.

De installatie van de heer Brouwer als Commandant vond plaats op
 2 oktober 1970 door het Hoofd van de Direktie Gevangeniswezen de
 heer Drs. J. Allewijn.

Het Korps Gestichtswacht heeft bijna 42 jaar bestaan en met uitzondering van de bezettingsjaren, heeft het Korps steeds moeten detacheren naar de inrichtingen in het land in verband met een tekort aan personeel in de binnendienst.

Vanaf de dag van de oprichting van het Korps 1 juli 1942 tot en met de dag van de opheffing op 1 februari 1984, zijn er 3086 gestichtswachters en 179 bewakingsemploye's werkzaam geweest bij het Korps.

Organisatie.

Bij de oprichting bestond het Korps te Veenhuizen uit de 1e sektie te Veenhuizen I (thans "Norgerhaven"), de 2e sektie te Veenhuizen II (thans "Esserheem") en de transportafdeling.

De taken van de 1e en 2e sektie bestonden uit de bewaking van de gedetineerden welke in de open lucht (boerderijen, bossen en veenderijen) waren tewerkgesteld, alsmede in de fabrieken/werkplaatsen, het doen van wachtdiensten in de gestichten en het hospitaal, alsmede het begeleiden van de gedetineerden naar de kerkdiensten. Kerkgang was verplicht voor alle gedetineerden. De taak van de transportafdeling was het transporteren van gedetineerden van Assen naar Veenhuizen, alwaar ze per trein waren aangekomen, onder bewaking, van elders, de zogenaamde "overname transporten".

Het begeleiden van gedetineerden voor een bezoek aan het Academisch ziekenhuis te Groningen, van die gedetineerden waarvan de gestichtsgeneesheer nader onderzoek noodzakelijk vond. Het voorgeleiden van de gedetineerden bij de Rechtelijke instanties te Assen en het bezoeken van ernstig zieke of overleden familieleden van de gedetineerden elders in het land. Het doen van patrouillediensten over de terreinen van Veenhuizen.

Op 1 juli 1944 werd de bewaking van de verpleegden van het Rijksasyl voor Psychopaten te Avereest van de Marechaussee overgenomen.

De taken aldaar bestonden uit het patrouilleren over de terreinen, het begeleiden van de verpleegden van en naar hun werk over de openbare weg, het doen van transporten van allerlei aard door het gehele land, het begeleiden naar de kerkdiensten en het doen van wachtdiensten in het gesticht.

De verpleegden uit deze inrichting zijn in september 1944, na de invasie in Normandië, geëvacueerd naar een D.U.W.-kamp te Meppen bij Zweeloo en naar de inrichtingen te Veenhuizen. Het grootste gedeelte van het personeel van de gestichtswacht ging mee naar Meppen, terwijl 2 gestichtswachters te Avereest achterbleven ter beveiliging van de gebouwen en terreinen behorende tot deze inrichting. Dit gesticht is enige maanden in gebruik geweest voor de legering van Duitse militairen doch is daarna als doorgangshuis van Nederlandse evacuees uit de omgeving van Arnhem en de provincie Limburg gebruikt. Ook hierbij was toezicht van een of meer gestichtswachters noodzakelijk.

De uitbraak van 8 politieke gedetineerden uit de gevangenis te Breda op één van de kerstdagen in 1952 had tot gevolg, dat er met spoed een Detachement Gestichtswacht moest worden geformeerd. Dit detachement kwam tot stand in april 1953.

Als veiligheidsmaatregel werden de politieke gedetineerden, welke in de verschillende gevangenissen in het land waren ingesloten ondergebracht in de gevangenissen te Breda, Hoorn, Veenhuizen en

het kamp Vught, welke de status van gevangenis kreeg.

Ook Hoorn en Vught kregen in deze periode een Detachement Gestichtswacht.

De diensten te Breda, Hoorn en Vught bestonden uit het 24 uren per etmaal bezetten van vaste posten rond de inrichtingen. Te Breda werden hiervoor speciaal ingerichte torens gebouwd, terwijl te Hoorn en Vught wachthuisjes werden geplaatst.

Doordat de gevangenis te Hoorn een andere bestemming kreeg en er geen politieke gedetineerden meer waren gehuisvest, werd het Detachement Gestichtswacht in 1956 opgeheven.

Bij de opening van het Rijksasyl voor Psychopaten "de Kruisberg" te Doetinchem in 1960 werd er aldaar een Detachement Gestichtswacht geplaatst. Dit Detachement is in verband met de opheffing van het Rijksasyl in 1974 opgeheven.

Na de opstand van de verpleegden in het Rijksasyl voor Psychopaten te Groningen in de winter van 1962/1963 werd er in 1963 eveneens een Detachement Gestichtswacht geformeerd. Dit Detachement is, na de renovatie van de inrichtingen in 1978 opgeheven.

Om personeel-technische redenen kwamen in 1970 en volgende jaren de volgende Detachementen tot stand.

<u>Amsterdam</u>	: voor de beide Huizen van Bewaring. Bij de sluiting van deze huizen werd dit personeel tewerkgesteld bij de Penitentiaire Inrichtingen "Over Amstel".
<u>'s-Gravenhage</u>	: in eerste instantie voor de Gevangenis doch dit werd later uitgebreid met de beide Huizen van Bewaring en het Penitentiaire ziekenhuis.
<u>Haarlem</u>	: onder commando van de Detachementscommandant Amsterdam voor de beide Huizen van Bewaring.
<u>Rotterdam</u>	: onder commando van de Detachementscommandant 's-Gravenhage voor de beide Huizen van Bewaring.
<u>Utrecht</u>	: onder commando van de Detachementscommandant 's-Gravenhage bij het Huis van Bewaring en later nog bij het P.O.K.
<u>'s-Hertogenbosch</u>	: onder commando van de Detachementscommandant te Breda bij het Huis van Bewaring.
<u>Maastricht</u>	: onder commando van de Detachementscommandant te Breda bij het Huis van Bewaring.

Naast het bewaken van de gedetineerden welke in de openlucht of werkplaatsen waren tewerkgesteld, het doen van wachtdiensten rond en in de gestichten bestonden de taken van het Korps nog uit het doen van portiersdiensten en patrouille- en transportdiensten bij de inrichtingen.

Tevens was het Korps nog belast met optreden bij ongeregeldheden in de inrichtingen en het doen van uitgebreide celinspektie. Hiervoor waren speciale eenheden gevormd. *

In 1973 vond er, na het gereedkomen en de goedkeuring van de functiebeschrijvingen voor al het personeel, een reorganisatie bij het Korps plaats. De detachementen werden opgeheven en daarvoor in de plaats werd het land in rayons verdeeld met aan het hoofd een Rayoncommandant.

De rayons werden verdeeld in groepen waarover een of meer Groepscommandanten werden geplaatst.

Rayon 1: bestond uit de groepen te Veenhuizen;

Rayon 2: bestond uit een groep bij het Rijksasyl te Avereest, het Huis van Bewaring en het Psychologisch Observatie Kliniek te Utrecht;

Rayon 3: bestond uit een groep bij de Gevangenis en Huis van Bewaring te Breda, het huis van Bewaring te 's-Hertogenbosch, de gevangenis te Vught en het Huis van Bewaring te Maastricht;

Rayon 4: bestond uit de groepen bij de Penitenciaire Inrichtingen te 's-Gravenhage en het Huis van Bewaring te Rotterdam;

Rayon 5: bestond uit de groepen bij de Penitenciaire Inrichtingen te Amsterdam en de Huizen van Bewaring te Haarlem.

* zie hoofdstuk "opleiding" blz 1

Personeel.

Bij het Korps Gestichtswacht bestonden de rangen met de volgende taken.

<u>Commandant Gestichtswacht van het Korps.</u>	: belast met de algehele leiding.
<u>Ondercommandant Gestichtswacht</u>	: plaatsvervanger van de Commandant.
<u>Gestichtswachter-Majoor</u>	: Commandant van een Sektie, later Detachement en vanaf 1973 Rayon genaamd.
<u>Gestichtswachter-Brigadier</u>	: toegevoegd aan de Sektie, c.q. Detachementscommandant en vanaf 1973 belast met de leiding als Groepscommandant van een groep gestichtswachters, waarin de Rayons waren verdeeld.
<u>Gestichtswachter A.</u>	: een ervaren gestichtswachter met tenminste vier dienstjaren, belast met de dagelijkse werkzaamheden.
<u>Gestichtswachter</u>	: belast met de dagelijkse werkzaamheden.

De eerste 10 gestichtswachters waren als zaalopziener werkzaam bij de gestichten te Veenhuizen, die de wens te kennen hadden gegeven over te willen gaan naar de gestichtswacht. Daarna werd een beroep gedaan op de Dienst Overheidspersoneelsvoorziening van het Departement van Binnenlandse Zaken. Door bemiddeling van deze Dienst kon er een zestigtal oud-beroepsmilitairen welke wachtgeld genoten, als gestichtswachter worden aangesteld.

Vanaf 1 maart 1943 werd een aantal gestichtswachters aangesteld, welke zonder tussenkomst van een bureau hadden gesolliciteerd naar deze funktie.

Omstreeks 1 april 1943 waren alle Marechaussee's vervangen door gestichtswachters.

Het personeel van het Korps, met uitzondering van de kaderleden welke te Veenhuizen woonachtig waren, was gekazerneerd.

Door de Hoofd-direkteur, aan wie het Korps was toegevoegd, was ten aanzien van het gekazerneerd zijn op 17 februari 1943 het volgende bepaald:

1. Het Korps is gekazerneerd, d.w.z. 24 uur per etmaal ter beschikking.
2. Iedere werkdag is vanaf 19.00, zaterdags vanaf 15.00 uur en zondags van 9.00 uur 1/3 van de totale sterkte van iedere sektie en transportafdeling, in een tot legering van de gestichtswachters aangewezen gebouw, als piket aanwezig.
3. Aan het niet als piket aangewezen gedeelte, kan door de sektie-commandant mondeling vergunning worden verleend zich, op een werkdag na het avondeten, zaterdags na 15.30 uur en zondags na het middageten te begeven naar een plaats niet meer dan 20 km. gelegen van Veenhuizen. Aan de sektie-commandant dienen zij telkens het juiste adres op te geven alwaar zij zonodig te bereiken zijn.
4. Het uur van avondappél wordt door de commandant vastgesteld, afhankelijk van het jaargetijde, doch in geen geval later gesteld dan 23.30 uur.

Eén keer per maand werd drie dagen bewegingsvrijheid genoten voor familie-bezoek.

Vertrokken mocht worden op de eerste dag per 1e reisgelegenheid en de terugkomst moest zijn op de derde dag voor het avondappél.

Hierin kwam echter een grote verbetering bij de invoering van de achtenveertig uren werkweek.

De verplichte kazernering is opgeheven bij de invoering van het carrièreplan op 1 januari 1969.

Medio 1943 moesten alle militairen zich melden voor krijgsgevangenschap. Zij die niet in het bezit waren van een vrijstelling werden krijgsgevangen gemaakt en naar Duitsland gezonden. De Gestichtswachters, alsmede al het personeel van het gevangenis-

wezen hadden echter een vrijstelling van krijgsgevangenschap en arbeidseinsatz.

Na de bevrijding (mei 1945) waren er zeer veel gevangenkampen nodig om alle personen, die geheuld hadden met de vijand of die hiervan werden verdacht, op te sluiten. Deze kampen stonden onder het Binnenlands Gezag. De bewaking was opgedragen aan burgers, die bij het Binnenlands Gezag waren ingedeeld. Dus personen die geen ervaring hadden in het omgaan met gedetineerden.

Nadat een groot gedeelte van deze kampen weer was opgeheven, kwamen de overgebleven kampen weer onder het gezag van de Minister van Justitie. Bij de Minister van Justitie rust namelijk het beheer van de inrichtingen, waarin personen, op rechterlijk bevel of beslissing, zijn ingesloten.

Door de toenmalige Minister van Justitie werd bevolen, dat in al deze kampen het aanwezige personeel moest worden bijgestaan door ervaren gevangenispersoneel. Dit had tot gevolg dat de gestichtswachters in vele kampen werden gedetacheerd evenals het overige personeel uit de gestichten.

Gedetacheerd waren de gestichtswachters ondermeer te Pieterburen in het kamp "de Slikken", "de Mijnstreek" in Limburg, te Vught in het voormalige concentratiekamp, het Fort "Spijkerboor" te Spijkerboor enz. Na de opheffing van deze kampen in de loop der jaren kwamen de gestichtswachters weer op hun basis Veenhuizen terug, met uitzondering van Vught, daar zijn steeds, tot er een detachement werd gevestigd, één of meer gestichtswachters gedetacheerd geweest.

De Personeelsorganisatie van het Korps ging tot 1 januari 1956 met veel problemen gepaard.

De gestichtswachters te Veenhuizen waren met inbegrip van de Commandant en het kader ondergeschikt aan de Hoofd-direkteur van de strafgestichten te Veenhuizen en waren ook aangesteld met standplaats Veenhuizen. Dit had tot gevolg als een gestichtswachter op arbeidsovereenkomst tijdelijk werd geplaatst te Avereest, Breda, Hoorn of Vught, hij te Veenhuizen werd ontslagen en in zijn nieuwe standplaats weer werd aangesteld op arbeidsovereenkomst.

Een en ander had ook tot gevolg, dat een Directeur, zonder overleg te plegen met de Commandant Gestichtswacht, de gestichtswachters kon ontslaan. De Commandant Gestichtswacht moest dan echter wel voor aanvulling zorgdragen.

Op 1 januari 1956 werd het Korps Gestichtswacht zelfstandig en ressorteerde, evenals de Gevangenen, de Huizen van Bewaring en het Rijksasyl van Psychopaten, rechtstreeks onder de 3e Afdeling van het Ministerie van Justitie.

De 3e Afdeling van dit Ministerie is later omgezet in de "Directie Gevangeniswezen".

Vanaf 1 januari 1956 werden alle gestichtswachters, zowel op arbeidsovereenkomst als in tijdelijke- of vaste dienst aangesteld

met standplaats Veenhuizen, doch zo dat ze ook tewerk gesteld konden worden in de overige standplaatsen waar een Detachement Gestichtswacht was gevestigd.

De gestichtswachters waren dan ook aan vele verplaatsingen onderhevig. Na een bepaalde tijd bij een detachement werkzaam te zijn geweest werden ze weer verplaatst naar een ander detachement. Door de gewa's werden deze verplaatsingen "De toer de Walli" genoemd.

Door een tekort aan bewaarders in de inrichtingen in het land werden er gestichtswachters gedetacheerd in deze inrichtingen voor het doen van bewaardersdiensten. Meerdere keren werd er door de direktoren van deze inrichtingen aan de gedetacheerde gestichtswachters gevraagd of ze niet in de funktie van bewaarder naar hun inrichting wilden overgaan. Velen hebben hiervan gebruik gemaakt om de volgende redenen:

1. het werk werd door de overgang meer afwisselend;
2. meer mogelijkheden om hun positie te verbeteren;
3. niet meer gekazerneerd zijn;
4. terug naar de omgeving van herkomst.

In de jaren 1960 tot 1970 was er weinig belangstelling bij de jongeren voor een funktie bij het Korps Gestichtswacht. Vooral omdat het een funktie betrof waarbij overplaatsing en detacheringen veelvuldig voorkwamen.

Teneinde toch aan alle taken welke het Korps waren opgedragen te kunnen voldoen, werd een beroep gedaan op hen die de leeftijd van 25 jaar waren gepasseerd om als bewakingsemployé in dienst te treden. Daar het tekort te Vught en Breda het grootst was, werd daar begonnen met de werving. Bij de sollicitanten in het zuiden van het land waren velen die door de overdracht van Nederlands Indië naar Nederland waren gekomen, hier een uitkering genoten en graag in overheidsdienst wilden treden. Aanvankelijk werden ze aangesteld op arbeidsovereenkomst, omdat werd gemeend, dat de funktie maar van zeer korte duur zou zijn.

De eerste bewakingsemployé kwam in dienst op 1 juni 1961 en de laatste op 1 januari 1967. In totaal zijn er 179 bewakingsemploye's in dienst getreden in de volgende standplaatsen:

Breda, Vught, Avereest, Doetinchem, Groningen en Veenhuizen. Vanaf 1 januari 1969 was het voor de bewakingsemploye's mogelijk om in vaste dienst te worden aangesteld.

Tot 1 januari 1969 was het incidenteel mogelijk dat een gestichtswachter over kon gaan naar de funktie van bewaarder bij een Huis van Bewaring of Gevangenis. Na de invoering van het carrière- en opleidingsplan voor het personeel werkzaam bij het Gevangeniswezen (1969) was de carrière voor een gestichtswachter als volgt:

1. Bij indiensttreding aanstelling in tijdelijke dienst op de standplaats waar hij te werk zou worden gesteld na zijn opleiding.
2. Na 1 jaar een zogenaamde inventarisatiebeoordeling. Bij een

goede beoordeling kon de gestichtswachter kenbaar maken naar welk Huis van Bewaring of Gevangenis hij na vier jaar wilde doorstromen in de functie van bewaarder. Per penitentiare inrichting werden zogenaamde doorstromingslijsten naar anciënniteit samengesteld.

3. Bij een diensttijd van plusminus 20 maanden volgde een beoordeling in zijn functie.
4. Nadat het penitentiair A-diploma, het sportdiploma * (2e graad zelfverdediging) waren behaald en een goede beoordeling, dan werd hij/zij na twee tijdelijke dienstjaren in vaste dienst aangesteld.
5. Indien na de beoordeling bleek, dat aan alle eisen was voldaan om in vaste dienst te worden aangesteld, dan kon men als men op een standplaatst als gestichtswachter te werk was gesteld welke niet de voorkeur had, verzoeken om te worden overgeplaatst naar een standplaats wat wel de voorkeur had. Van deze verzoeken werden per standplaats eveneens lijsten bijgehouden en deze werden afgewerkt naar anciënniteit. Deze verplaatsingen hadden wel tot gevolg, dat bij de groepen veel mutaties voorkwamen, doch dit was noodzakelijk om de afspraken bij de standplaatstoewijzing bij indiensttreding na te komen. Door een tekort aan gegadigden in het Westen van het land voor de functie van gestichtswachter waren velen vanuit het noorden, zuiden en oosten van het land in het westen te werk gesteld.

Volgens het carriëreplan was het voor een gestichtswachter mogelijk om na een diensttijd van vier jaar bevorderd te worden tot administratief ambtenaar C/2 bij het Korps Gestichtswacht of door te stromen naar de functie van bewaarder naar de inrichting van zijn/haar voorkeur.

Er waren echter meerdere inrichtingen, vooral in het westen van het land, waar het tekort aan personeel zo groot was, dat gestichtswachters, welke tussen de twee en vier jaar in dienst waren, reeds doorstroomden naar de functie van bewaarder. Van de mogelijkheid om door te stromen is veel gebruik gemaakt.

Meerdere gestichtswachters, met een minimale MAVO opleiding, zijn overgegaan in de functie van groepsleider of sociotherapeut naar de voor deze functies aangewezen inrichtingen.

Op 1 augustus 1980 zijn de eerste 10 vrouwelijke gestichtswachters in dienst getreden.

* zie hoofdstuk opleiding blz. 1

Bij de opheffing van het Korps op 1 februari 1984 zijn de gestichtswachters en de groepscommandanten overgegaan naar die inrichting waar zij werkzaam waren of naar de inrichting van hun voorkeur, met uitzondering van de groepscommandanten en gestichtswachters te Veenhuizen, s'Gravenhage en Amsterdam, deze zijn overgegaan naar nieuw te formeren bewaardersgroepen aldaar of zijn overgegaan naar de inrichting van hun voorkeur.

De Commandant Gestichtswacht is benoemd tot Directeur Algemeen Beheer bij de Penitentiaire Inrichtingen te Veenhuizen.

De Ondercommandant Gestichtswacht is benoemd tot plaatsvervangend Directeur Algemeen Beheer bij de Penitentiaire Inrichtingen te Veenhuizen.

Van de 5 Rayoncommandanten zijn de Rayoncommandanten te Veenhuizen, 's-Gravenhage en Amsterdam mee overgegaan naar de bewaardersgroep aldaar in de functie van Hoofd Complexbeveiliging.

De Rayoncommandant van rayon 2 is toegevoegd aan de Directeur Algemeen Beheer te Veenhuizen.

De Rayoncommandant van rayon 3 is na een detacheringsperiode bij de Afdeling Beveiliging van de Direktie Gevangeniswezen op wachtgeld geplaatst.

De volgende Korpsleden zijn in het bestaan van het Korps overleden en met Korpseer ter aardebesteld of gecremeerd.

1. Th. Adams op 13 juli 1954 te Nieuweschan.
2. E. Riemersma op 3 december 1954 te Veenhuizen.
3. H.J. Hendriks op 31 december 1959 te Wijnjewoude.
4. J.J. Hartgers op 12 oktober 1960 te Apeldoorn.
5. P.M. Amijs op 25 november 1968 te Maastricht.
6. H. Walters op 2 mei 1970 te Assen.
7. H. van Steenderen op 11 september 1970 te Breda.
8. J. Kol op 25 januari 1971 te Thesinge.
9. B. Bosch op 13 september 1973 te Doetinchem.
10. A. Mik op 4 augustus 1978 te s'Gravenhage.
11. H. Hulskes op 9 december 1978 te Stadskanaal.
12. L. Dillingh op 8 maart 1980 te Appelscha.
13. H.J. van Riezen op 22 november 1980 te Assen.
14. M.H.C. Jongen op 25 november 1980 te Eindhoven.
15. R.A. Teerenstra op 29 april 1981 te Den Helder.

Werving.

Zoals reeds omschreven waren de eerste 10 leden van het Korps met uitzondering van de Commandant afkomstig uit het Korps Zaalopziensers te Veenhuizen, terwijl daarna een beroep werd gedaan op de Dienst Overheidspersoneelsvoorziening vanaf het Departement van Binnenlandse Zaken.

Vanaf 1 maart 1943 tot 15 oktober 1960 werd de werving en de selectie van de sollicitanten verricht door de leiding van het Korps.

Op 15 oktober 1960 werd de werving van het personeel van het Gevangeniswezen opgedragen aan het Adviesbureau Personeelsselectie Gevangeniswezen. Dit bureau was opgenomen in de organisatie van het Centraal Opleidingsinstituut (later genaamd Centraal Wervings- en Opleidingsinstituut).

In overleg met de selectiecommissie van het Korps werd bepaald of de sollicitant geschikt werd geacht voor de functie van Gestichtswachter.

Vanaf 1968 werden de sollicitanten uitgenodigd voor een voorlichtingsbijeenkomst teneinde hen een beeld te schetsen van de functie van een Gestichtswachter. Tevens werd hen die de wens te kennen gaven naar de functie te solliciteren een korte psychologische test afgenomen, teneinde te bezien of ze het niveau hadden om de functie aan te kunnen.

Deze voorlichtingen werden bij voorkeur op zaterdag gehouden op diverse plaatsen in het land. Het gevolg was, dat door het grote tekort aan personeel bij het Gevangeniswezen, er bijna iedere zaterdag een voorlichtingsdag werd georganiseerd.

Opleiding.

Vanaf het ontstaan van het Korps Gestichtswacht is er steeds aan de opleiding van het personeel veel zorg besteed.

Gedurende de eerste jaren tot omstreeks 1965 bestonden de vakken waarin werd onderwezen uit:

1. het strafproces;
2. het omgaan met gedetineerden;
3. instructie Gestichtswacht;
4. vuurwapenkennis en schietonderricht;
5. geweldsinstructie;
6. sport;
7. het opmaken van een verzoek, nota en een rapport.

De duur van de opleiding bedroeg 4 weken en werd gegeven door de kaderleden van het Korps. Na deze weken werd de gestichtswachter ingedeeld bij de dienst.

Wilde een gestichtswachter ter zijner tijd in aanmerking komen voor een aanstelling in vaste dienst dan moest hij nog in het bezit zijn van het zogenaamde schooldiploma.

Voor dit diploma werd gedurende de wintermaanden door een particuliere onderwijzer les gegeven in de volgende vakken:

1. nederlandse taal;
2. rekenen;
3. aardrijkskunde;
4. geschiedenis en maatschappijleer.

Deze lessen werden afgesloten met een examen.

Tevens moest hij in het bezit zijn van het sportdiploma.

Dit onderdeel bestond uit het bezit van een H.L.O.-diploma (Harmonische Lichamelijke Ontwikkeling) of het diploma zelfverdediging 2e graad.

Hier werd later nog het zogenaamde vakexamen toegevoegd.

Dit examen bestond uit het schriftelijke gedeelte het opmaken van een verzoek, nota en een rapport, het mondelinge gedeelte bestond uit de vakken welke in de eerste 4 weken waren genoten plus de opgedane werkervaring.

Tot omstreeks medio 1960-1970 werden de examens afgelegd onder supervisie van de Commandant van het Korps.

Daarna werd het overgeheveld naar het Centraal Wervings- en Opleidingsinstituut en werd het Penitentiaire A-diploma ingevoerd.

Met de opleiding van de Mobiele Eenheden bij de Rijkspolitie werd begonnen in april 1970.

Deze opleiding werd noodzakelijk gevonden omdat er gezien de situatie in het land werd verwacht, dat er ook opstanden konden uitbreken onder de gedetineerden in de inrichtingen.

Zoals in 1967 in de Gevangenis en Rijkswerkinrichting "Esserheem"

te Veenhuizen.

De eerste M.E.-opleiding werd gegeven voor een groep van het Noorden en een groep van het Zuiden van het land. De opleiding had een duur van 6 weken.

Van de groep Zuid moest de opleiding worden onderbroken omdat er een opstand was uitgebroken onder de gedetineerden van de Gevangenis Breda. Deze opstand kon met weinig geweld en veel tact worden onderdrukt.

De Commandant van het opleidingscentrum schreef aan de Commandant over de gewa's:

"Het gaat met onze jongens fantastisch. Ze staan bij ons hoog aangeschreven". De gestichtswachters volgen hetzelfde opleidingsprogramma als de politiemensen. Alleen de praktijkoefeningen worden aan hun werkomgeving aangepast. Krijgt de politie bijvoorbeeld de opdracht een denkbeeldig plein (een vergelijkbare plek in het bos) schoon te vegen en de erop uitkomende straten (paden) af te sluiten, de gewa's krijgen hun opdrachten vaak in een besloten ruimte, een loods. Daarmee wordt hun werksituatie, een gevangenis bijvoorbeeld, zoveel mogelijk geïmiteerd. Adjudant K.J. Lassche, het hoofd van de opleiding van de M.E. is de man met wie de gewa's het meest te maken hebben. Hij is speciaal belast met hun training. Ook is hij vol lof over hun prestaties. Bewijs van de goede samenwerking: hij draagt zijn uniform met gewa-koordje dat hem als waardering voor zijn bemoeienissen met het korps is aangeboden.

Aangezien er steeds meer van het personeel werd geëist werd in de jaren zeventig, onder supervisie van het C.W.O.I. een geheel nieuw opleidingsschema opgesteld.

Gezien de mentale vorming die de gestichtswachters ondergingen gedurende de M.E.-opleiding werd er door de Minister van Justitie bepaald, dat alle gestichtswachters gedurende hun opleiding ook een M.E.-opleiding moesten volgen.

De opleiding werd gesteld op 16 weken verdeeld als volgt.

1. acht weken opleiding te Veenhuizen;
2. zes weken M.E.-opleiding bij de Rijkspolitie te Horn;
3. twee weken herhalings-opleiding en afsluiting met een examen voor het penitentiaire A-diploma te Veenhuizen.

De behandelde stof te Veenhuizen bestond uit de volgende vakken, met daarachter het aantal te besteden uren aan deze onderdelen:

Mededelingen interne dienst	2
Dienstkleding verstrekking	2
Historie complex Veenhuizen met bezoek museum aldaar	4
Bespreking cursus	2
Bezoek cellengebouw	2
Taak Korps Gewa landelijk gezien	2
A.R.A.R.	2
Methodische personeelsbeoordeling (voorschrift overheid)	2

Historie rechtspraak	4
Rechtelijke organisatie	19
Gang strafproces en bezoek zitting rechtbank Assen	18
Exercitie	4
Gemasker, traangasgranaat en oefening	4
Beginselwet	20
Gevangenismaatregel	10
Communicatiemiddelen	2
E.H.B.O.	8
Differentiatie	6
Selektie	6
Reclassering	16
Lezing drugs	2
Zelfverdediging	36
Zwemmen	18
Conditie-training	18
Beveiliging	25
Rapportering	22
Maatregel t.b.r.	8
Theorie karabijn- en pistool schieten	4
Wapenleer karabijn- en pistool	12
.22 karabijn schieten	12
.22 pistool schieten	12
7.65 walter pistool	16
7.62 winchester karabijn	4
Schieten 100 m banen (militair) te Witten, gem. Assen	4
Bezoek gevangenis Norgerhaven	2
Lezing en bezoek arbeidscentrum	4
Geestelijke verzorger of ander staflid	2
Examen	8
Beëdiging in aanwezigheid familieleden	6

Voorts werden nog lezingen verzorgd door de rechtelijke macht uit Assen en werd bij iedere opleiding een vakbondsbestuurder uitgenodigd.

De opleiding te Veenhuizen werd gegeven door een Hoofdinstrukteur, vier instruktors en een sportinstrukteur, allen voormalige Kaderleden van het Korps, waaraan later uit één der inrichtingen nog een sportinstrukteur is toegevoegd. De behaalde resultaten met deze opleidingen mogen uitstekend worden genoemd.

De sport en amusementsvereniging "GEWA" is opgericht op 1 juli 1942.

Lid konden worden de Gewa's van Veenhuizen en Avereest.

De toenmalige Commandant van het Korps Gestichtswacht HENDRIK WALTERS maakte het mogelijk dat de vereniging lid werd van de Kameraadschapsbond der Nederlandsche Politie later de N.P.S.B. (Nederlandse Politie Sportbond). Hiermede kregen de leden de mogelijkheid om hun geliefde sport binnen de N.P.S.B. te beoefenen.

Voorzitter H. Walters kreeg van de heer Grondijs, referendaris van het Gevangeniswezen, afd. Centraal kleding bureau, de beschikking over 30 oranje shirts en 30 zwarte broeken en van de toenmalige Hoofddirecteur 30 paar voetbalschoenen in bruikleen. De kleur oranje is altijd de kleur geweest van het sporttenu van de vereniging.

Uiteraard waren de resultaten van de GEWA leden niet altijd evengoed.

Dan was het devies: Het meedoen is belangrijker dan het winnen van prijzen.

Toch werden in de 42 jaar vele medaille's en bekens gewonnen. De prijzenkast in de hal van het GEWA-internaat getuigt hiervan.

In de hiernavolgende kroniek vindt u een beknopt verslag van de successen.

Samenstelling dagelijks bestuur S.V. "GEWA"

1942 - 1984

	Voorzitter	Secretaris	Penningmeester
1942	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1943	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1944	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1945	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1946	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1947	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1948	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1949	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1950	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1951	H. Walters	H. Reinhardus	R.W.S. Spijkerman
1952	H. Walters	S.A. Raadschelders	E. Riemersma
1953	H. Walters	B. Luiting	E. Riemersma
1954	H. Walters	B. Luiting	E. Riemersma
1955	H. Walters	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1956	W. Timmer	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1957	W. Timmer	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1958	W. Timmer	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1959	W. Timmer	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1960	W. Timmer	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1961	W. Timmer	B. Luiting	Sj. Hoekstra
1962	W. Timmer	B. Luiting	F. Eleveld
1963	W. Timmer	B. Luiting	F. Eleveld
1964	W. Timmer	B. Luiting	F. Eleveld
1965	W. Timmer	B. Luiting	F. Eleveld
1966	W. Timmer	B. Luiting	F. Eleveld
1967	W. Timmer	M. van der Spoel	B. Luiting
1968	W. Timmer	M. van der Spoel	B. Luiting
1969	W. Timmer	M. van der Spoel	B. Luiting
1970	W. Timmer	M. van der Spoel	B. Luiting
1971	W. Timmer	M. van der Spoel	B. Luiting
1972	B. Luiting	M. van der Spoel	H. Bosman
1973	B. Luiting	M. van der Spoel	H. Bosman
1974	B. Luiting	M. van der Spoel	H. Bosman
1975	B. Luiting	M. van der Spoel	H. Bosman
1976	B. Luiting	M. van der Spoel	H. Bosman
1977	B. Luiting	M. van der Spoel	H. Bosman
1978	B. Luiting	M. van der Spoel	B. Luiting (waarn.)
1979	B. Luiting	M. van der Spoel	R. Pastoor
1980	B. Luiting	M. van der Spoel	R. Pastoor
1981	K. Bossen	M. van der Spoel	R. Pastoor
1982	K. Bossen	M. van der Spoel	R. Pastoor
1983	K. Bossen	M. van der Spoel	R. Pastoor
1984	K. Bossen	M. van der Spoel	R. Pastoor

ERE leden: mevrouw van Huit

W. Timmer, B. Luiting, M. van der Spoel